

10. Мамардашвили М.К. Как я понимаю философию. Изд. 2-е. – М., 1992.
11. Эффективность государственного управления в контексте глобализации та евроінтеграції: Матеріали наук.-практ. конф. / За заг. ред. В.І. Лугового, В.М. Князева. – К., 2003. – Т. 1.
12. Политико-административные отношения: кто стоит у власти? / Под ред. Т. Верхейна. Пер. с англ. – М., 2001.
13. Васильев С., Малышев С. Этика государственной службы: политико-философский аспект // www.tacisrd.ru/doc/chron/ethics.doc.
14. Громадянське суспільство в сучасній Україні: специфіка становлення, тенденції розвитку / За заг. ред. Ф.М. Рудича. – К., 2006.

Summary

In the article meaningfulness and role of the Ukrainian cultural features of administrative ethics come to light in forming and realization of the valued bases of modern government service of Ukraine. Keywords: ethics of civil servant, Ukrainian cultural features of administrative ethics, personality values of civil servants, institutional changes.

П. В. Козум

ПЕРСОНІФІКАЦІЯ ДЕМОКРАТІЇ ЯК ОСНОВА НОВІТНІХ ПОЛІТИКО-ВЛАДНИХ ВІДНОСИН

Демократичні політико-владні відносини виникли, очевидно, тоді, коли появилася потреба впорядкування суспільного життя. Відтоді і протягом багатьох століть демократія постійно, в тій чи іншій мірі, супроводжувала розвиток політичної влади. Змінювались форми, способи здійснення, соціальна адресність політичної влади, мінялась загальносуспільна потреба в демократії, але незмінною залишалась її сутність – здатність якнайповніше представляти політичні інтереси та забезпечувати політичні прагнення окремих осіб-персон і більших та менших соціальних утворень – соціоперсон. Тому демократія завжди була політично привабливою, однак не завжди функціонально доступною для всіх членів суспільства формою політичної влади. Політична життєздатність демократії зумовлена її високою динамічністю, здатністю до реформування, сприйняттям змін та нових тенденцій в суспільному розвитку. Це, на наше переконання, забезпечується глибинними сутнісними засадами демократії, в основі яких лежить персональний фактор. Тому саме персоніфікація демократії визначає, в кінцевому підсумку, її місце в суспільстві, його політичній системі та в політичній владі, зокрема.

На характер сучасних політико-владних відносин негативно впливають кризові явища, які появились на нинішньому етапі розвитку демократії. Ці явища викликані поглибленням протиріч між тенденцією до підвищення рівня персоніфікації в суспільстві і реальним відображенням цього процесу в демократичних відносинах. Тому характерне для сьогодення зростання місця та ролі персонального значно випереджає його вираження наявними політико-владними засобами. Зважаючи на це, науковий пошук ефективноі основи для сучасних тенденцій в політико-владних відносинах, що здійснюється в площині персоніфікації демократії, становить особливу актуальність і зумовлює вибір теми цієї статті.

Персоніфікація демократії розглядається в сучасній політичній науці опосередковано, лише як ситуативні елементи, дотичні до дослідження проблем політичних еліт [1; 2] та політичного лідерства [3; 4]. Окремі аспекти персоніфікації відображені в роботах, які присвячені вивченню фундаментальних засад політики та влади [5; 6; 7; 8] і, частково, в монографіях з політичної філософії [9; 10]. Проте наукових розробок, що розкривають формування новітніх політико-владних відносин засобами персоніфікації демократії, на жаль, немає.

Мета та завдання статті полягають в тому, щоб дослідити сучасні шляхи, методи та форми оптимізації демократичної основи політичної влади, опираючись на досягнутий рівень персоніфікації в суспільстві.

Термін “демократія” грецького походження. Він складається з двох частин (“δῆμος” – народ і “κράτος” – влада), смислове значення яких перекладається як влада народу [11, с.198]. Суспільне розуміння демократії має свою історію. Воно розвивалося протягом багатьох століть. На різних історичних етапах демократія сприймалася з певним, характерним відтінком конкретного часу. Кожна історична епоха додавала до цього розуміння щось своє, доповнюючи і, тим самим, збагачуючи його. Сьогодні в основу загальноприйнятого розуміння демократії покладено поняття “народовладдя”. Однак, в понятійному наповненні терміну “демократія” нині відображено ще й інші аспекти, тісно пов’язані з народовладдям. Тому демократія в нашому розумінні є багатозначним явищем, що включає народовладдя, а також форму існування будь-якої організації, заснованої на рівноправній участі її членів у керівництві та прийнятті рішень

більшістю; заснований на певній системі цінностей ідеал суспільного устрою та відповідний йому світогляд; соціальний і політичний рух за народовладдя, здійснення демократичних цілей та ідеалів; одну з моделей політичної системи, ознаками якої є визнання народу вищим джерелом влади, виборність інститутів держави, періодична їх звітність, рівноправність громадян, передусім рівність їх виборчих прав, підпорядкування меншості більшості при прийнятті рішень тощо [12, с.115].

В багатозначності сучасного розуміння демократії спільним елементом, що має значення атрибуту в усіх трактуваннях, виступає народ. Однак, це лише частково розкриває сутність демократії, тому що терміном “народ”, в свою чергу, позначають також багатогранне соціальне утворення. Сьогодні під ним розуміють велику сконцентровану суспільну групу, об'єднану етнічною та культурно-цивілізаційною самобутністю, яка є результатом багатовікового процесу. В політології поняття “народ” використовується в двох значеннях. Перше з них має символічний характер і трактує народ як абстрактну політичну спільноту. В цьому контексті народ виступає джерелом або носієм народного суверенітету. В другому значенні народ представляється як конкретна суспільна група, що проживає в межах однієї держави або об'єднана за мовною ознакою. Проте, ці обидва критерії неповністю відображають суть поняття. Адже існують народи, які розпорознені між державами. З іншого ж боку – є держави, що включають декілька, а то й багато народів [11, с.243-244].

Необхідність досягнення чіткості в смисловому наповненні терміну “народ” викликана тим, що він розглядається як найважливіший суб'єкт політики. А політику здійснює, в основному, по-державному організований народ. Тому впливовим складовим елементом демократії виступає держава. Проте держава є організацією політичної влади не усієї, а лише домінуючої частини населення в соціально неоднорідному суспільстві [13, с.36]. Неоднорідність суспільства не обов'язково зумовлює обмеження в політичних правах окремих його груп. Законодавче закріплення політичної дискримінації – це характерна риса минулого. Соціальний устрій нинішніх провідних держав не є однорідним, але правових обмежень політичного характеру в них немає. Це зовсім не означає, що вони позбавились таких обмежень взагалі. Велика проблема сучасних демократій – це наявність політичних обмежень практично-функціонального характеру, коли при формально-юридичній рівності всіх реальні можливості участі в політичній владі далеко не однакові і визначаються, головним чином, персоніфікованими особливостями учасників політико-владних відносин.

Персона так чи інакше бере участь в політиці тоді, коли загалом дотримано двох основних умов. По-перше, в системі політичної влади достатньо відображено її інтереси, і, по-друге, коли вона має змогу реально впливати на покращення цього представництва, з врахуванням перспективи розвитку власних політичних прагнень. Якщо ж ці персоніфіковані вимоги не знаходять належного відображення в чинних політико-владних відносинах, то визріває політичний конфлікт. А в сучасних умовах, коли висока динаміка персонального все більше приходить у протиріччя з консервативною функціональною формою демократії, цей конфлікт посилюється.

Поняття “народ” як визначальний складовий елемент держави неодмінно повинно бути закріплено в її законодавстві. Так, в преамбулі Конституції України зазначено, що Український народ – це громадяни України всіх національностей [14, с.3]. Таким чином, в основі державного розуміння поняття народ лежить громадянство. Саме ж громадянство – це особливий правовий зв'язок між особою і державою, що породжує для них взаємні права і обов'язки [15, с.102]. Дослідники теорії держави та права звертають увагу на те, що цей зв'язок, окрім юридичного, має ще й політичний аспект [16, с.61; 17, с.379].

Нинішні обмеження політичного характеру, що запроваджують держави, зводяться, переважно, до того, що участь в їх політичному житті мають право брати не всі особи, що проживають на території конкретної держави, а лише її громадяни. В Україні ці обмеження передбачені ст. 36, 37, 38, 39 Конституції [14, с.15-17]. Цей аспект є суттєвою ознакою нинішніх політико-владних відносин, адже він засвідчує певну замкнутість демократії в рамках державних утворень.

Отже, в сучасному розумінні демократії існують формально-термінологічні обмеження, які, значною мірою, спричинилися до виникнення кризових явищ в політико-владних відносинах. З іншого боку, це означає, що появився політичний простір для наповнення нинішнього розуміння народовладдя новим, прогресивнішим змістом. Першопричиною кризи сучасних демократичних відносин, на нашу думку, виступає те, що в них не набули належного відображення не другорядні, а власне суттєві аспекти. Це жодним чином не принижує і не заперечує досягнень сучасної демократії, проте виступає стимулюючим фактором оновлення, пошуку надійнішої основи для її подальшого розвитку, а тому й вимагає нагального осмислення і врахування новітніх суспільно-політичних явищ.

Для успішного подолання елементів кризи в сучасній демократії необхідне критичне переосмислення її фундаментальних засад і, в першу чергу, поняття “народ”. Народ за своєю суттю є соціальним утворенням. Як і будь-яка сукупність, він генерує певну нову якість по відношенню до своїх складових елементів – менших соціальних груп. Первинними ж складовими елементами народу є окремі персони. Отже, по відношенню до них і до об’єднаних в народі соціальних утворень він й становить цю нову якість.

В сучасному розумінні демократії як волі народу йдеться, в першу чергу, про волю власне соціума. Вважається, що вона є важливішою від волі окремої персони в цьому соціумі, свого роду політичним вольовим концентратом усіх, в тому числі й політичної волі кожної особи, яка належить до цього соціума – народу. Таке розуміння зумовлює, в основному, першопочаткове сприйняття і осмислення демократичних процесів уже з рівня надзвичайно широкого соціального утворення, яким і є народ.

При глибшому аналізі суті демократичних явищ прослідковується глибоко вкорінена нині підміна понять, яка полягає в тому, що першоосною демократії визнається сукупність персон, а не сама персони. Ця підміна свого часу була зроблена з суто технологічних мотивів, коли через зростання чисельності і територіальної розсіяності народу врахування думки кожної персони зокрема ставало неможливим. Тому пряма форма демократії все більше замінювалася представницькою, яка, неминуче в якісь частині спотворювала волю первинного носія – персони. З часом представницька демократія почала переважати, відтіснивши пряму форму більше в дорадчий спектр політичної влади. Таким чином, відбулася функціональна заміна прямого волевиявлення особи волевиявленням досить умовної соціальної сукупності – народу. Побудова політичного сприйняття та розуміння народу, виходячи з його умовних ознак, негативно позначилася на реальних демократичних процесах. Посилилось відчуження первинного генератора демократичних тенденцій – персони від їх здійснення.

Народ, як соціальне утворення, що набуває ознак нової якості, володіє певною самостійністю в демократичних процесах. Ця самостійність впливає, власне, з цієї нової якості. Тому зрозуміло, що народ виступає як цілість лише в частині його новизни і лише завдяки ній є самостійним суб’єктом владних відносин. Але першоосною народу, безумовно, складають персони. Тому в політичному процесі повинен домінувати саме їх інтерес. Головним же в демократії має бути: на початку – відображення політичного інтересу кожної персони, а в подальшому розвитку – постійне врахування і використання його. Саме цей інтерес повинен складати першооснову оптимізації демократії, в тому числі й в сучасних умовах.

Певну проблему нині складає сам механізм врахування та принципи функціонування сутнісного інтересу народу. Проте досягнення науково-технічного прогресу, розвиток якого відбувається надзвичайно швидко, дає надію на успішне вирішення функціонально-технічної сторони цієї проблеми, а новітні розробки теорії великих чисел можуть суттєво посприяти зростанню рівня адекватності і точності відображення політичного інтересу кожної персони.

На нашу думку, найважливішим елементом в новому осмисленні демократії повинні стати її принципи. Це – предмет нагального і скрупульозного дослідження. Очевидно також, що новітні принципи демократії є динамічним явищем, а тому й вимагають врахування своєї динаміки.

Сьогодні уже можна окреслити окремі засадничі елементи новітньої демократії, зокрема її визначальний функціональний принцип. Ним повинно стати політико-філософське розуміння унікальності, а тому й надцінності кожної персони. Унікальність персони – це її атрибут. З персональної унікальності випливає й надцінність персони. Проблема лише в тому, щоб забезпечити їх прояв в конкретних умовах суспільної дійсності. Одним із засобів такого прояву й повинно виступати нове розуміння демократії.

На основі власної унікальності особа продукує політичний інтерес. Цей інтерес, в своїй першооснові, також є унікальним, а тому й не може скласти конкуренцію унікальності інтересів усіх інших персон. Отже, виникає реальна передумова позитивної політичної кооперації уже на рівні першооснови демократії – персони. Основне завдання зводиться до того, щоб персоніфіковані політичні інтереси адекватно відобразити демократичними засобами і уникнути їх спотворення при подальшій передачі в демократичному механізмі соціальних утворень та в демократичній системі загалом.

Новітні принципи демократії можуть бути реалізовані лише за умов створення сприятливого політичного середовища. А для цього потрібно, в першу чергу, подолати протиріччя системного характеру в нинішній демократії, суть якого зводиться до того, що потреба комплексної персоніфікації політико-владних відносин перебуває у протиріччі, а подекуди й в конфлікті з застарілими формами їх здійснення. Це, в свою чергу, породило небезпечні суспільні тенденції, які при певних обставинах можуть скласти реальну загрозу не лише сучасним демократичним досягненням, а й самим основам демократії. Одну з найбільших небезпек, на наше переконання,

становить заміна персоніфікованої суті в особі її функціонально-прагматичним, переважно матеріальним інтересом.

Сучасний етап суспільного розвитку з його неймовірними потенційними можливостями вимагає повного або часткового переосмислення багатьох загальноприйнятих демократичних засад та форм їх прояву. Однією з найбільших небезпек нинішнього демократичного устрою є далеко небезпідставні побоювання того, що чинні демократичні механізми можуть виявитись недовірними чи недостатньо ефективними у випадках, коли в сучасному гіперпрагматичному світі колосальні матеріальні можливості суспільства опиняться в реальному підпорядкуванні окремої особи чи групи осіб, що прагнутимуть диктувати свою суб'єктивну волю іншим членам суспільства. За таких обставин існує ймовірність виникнення глибокого внутрішнього протистояння всередині суспільства, а в перспективі – політико-владного конфлікту.

Гіпертрофований суб'єктивний матеріальний інтерес окремих осіб вимагає адекватного до їх матеріальних засобів політичного впливу, що, безумовно, становить реальну політичну загрозу основоположним засадам демократії. Її очевидність, через наявні уже й нині симптоми, не викликає сумніву. Небезпека посилюється ще й тим, що обставини, які породили цю загрозу, не підконтрольні або недостатньо контрольовані сучасними демократичними засобами. Суспільство в своєму розвитку пішло далі, ніж розвиток демократії. Це відставання зумовлено тим, що ідеологія сучасної демократії в її ґрунт-нормах залишилася на етапі боротьби проти станового суспільства за демократичні принципи з минулого, які в нових умовах набули, значною мірою, декларативного характеру.

Нині величезні матеріальні засоби нагромаджуються працею всього суспільства, але головну роль в їх використанні відіграє система розподілу, тобто домінують розподільчі правила, що по своїй суті є умовностями. Але ці умовності реально впливають на здійснення владних відносин, в тому числі й політичних, які за таких умов не можуть мати належного демократичного підґрунтя.

Контроль над сучасними загальноосвітніми комунікаційними та інформаційними системами дає величезну політичну владу тим, кому вони належать на праві власності. Окрім того, нагромадження сучасних засобів здійснюється за законами ринку, де головною метою є отримання прибутку в конкурентній боротьбі. Ці закони далекі від постулатів демократії, яка передбачає рівноправність усіх, врахування інтересів кожного. Саме на таких засадах й повинна будуватись політична влада. Натомість ми маємо реальну і досить значну залежність цієї влади від характеру сучасних економічних відносин, що побудовані на майновому егоїзмі і конкурентній боротьбі усіх з усіма за матеріальні блага.

Отже, розвиток сучасних соціально-економічних відносин призвів до зростання суб'єктивно-егоїстичного, але не персонально-сутнісного фактора в здійсненні політичної влади. Значна частина суспільного багатства, матеріальні засоби, ЗМІ тощо зосереджені в руках невеликої кількості осіб, які реально впливають на політичні процеси. Суб'єктивно-егоїстична сутність політичної влади стала лише одним з проявів цілої сукупності негативних явищ в сучасному суспільному процесі, які відображають посилення негативної кооперації в політико-владних відносинах загалом.

З іншого ж боку, об'єктивна тенденція до ускладнення суспільних відносин, наростання їх багатогранності, прискорення розвитку в економіці, науці, техніці тощо вимагає зростання ролі кожної персони, тобто поглиблення персонального фактора. Все більш витребуваною стає конкретна особа, яка спроможна найкраще виконувати певну, можливо й вузьку функцію. Через те, знижується суспільна потреба у виконанні простої, некваліфікованої, механічної праці. Зазначена тенденція характеризується зміною ролі персонального фактора в суспільних, в тому числі й політико-владних відносинах. Суть цієї зміни проявляється в тому, що суспільство все більше вимагає індивідуальності, а зростання багатогранності суспільної діяльності дає можливість кращого, точнішого використання глибоко суб'єктивних можливостей самої персони.

На жаль, позитивні суспільні зміни торкнулися переважно практично-прикладних сторін життя, в яких індивідуальність персони знаходить швидке і безпосереднє відображення. Що ж стосується політико-владних відносин, то вони все ще не стали достатньо сприйнятливими до позитивних зрушень і тому характеризуються консервативністю. І в нових суспільних умовах домінуючі позиції в політиці залишаються за старими демократичними формами політичної влади, що зумовлює високий рівень політичної пасивності в суспільстві, зростання відчуженості політичної влади від її першоджерела – персони.

Викладені вище думки дають можливість окреслити основні елементи новітніх політико-владних відносин, побудованих на засадах персоніфікації демократії і зробити необхідні висновки. Найперше, вихід з загальної кризи політичної влади сьогодні перебуває в площині принципів змін самого розуміння джерела владних відносин. Все більше стає очевидним, що політичний інтерес персони значно спотворюється в процесі його опосередкування соціумом і владними механізмами.

В умовах зростання значення персонального фактора в суспільстві, безумовно, слід подолати застарілі елементи в поясненні джерела політичної влади, що базується на уявленні про політичні інтереси великих мас людей (класів, соціальних груп, верств тощо). В такому випадку здійснюється пошук якогось усередненого політичного інтересу в цій групі, а він уже представляється як типовий інтерес цього соціума і кожного його члена зокрема. В результаті – персональний фактор подавлюється фактором груповим. А це означає, що відбувається підміна первинного політичного інтересу, що має персоніфікований характер, штучно виведеним, значною мірою умовним, політичним інтересом, зазвичай, арифметично досить чисельного в суспільстві соціума.

Зростання персонального фактора в сучасному суспільному житті загалом зумовлює і його зростання в політико-владних відносинах. Ця тенденція не входить у протиріччя з демократичним характером суспільних відносин, а лише вимагає їх реструктуризації і переосмислення відповідно до нових умов. Процес такого переосмислення – складне, тривале і багатогранне явище. Однак, уже сьогодні ми можемо означити в ньому ряд невід’ємних аспектів. Зокрема, усвідомлення того, що в основі змін сучасних політико-владних відносин демократичного типу лежить зміна ставлення до конкретної особи. Саме вона в світлі сучасних тенденцій повинна виступати не засобом, а джерелом і кінцевою метою політичної влади. Тому найосновнішим функціональним завданням демократичної політичної системи повинна стати персоніфікація політичного інтересу підвладних. Демократія має переорієнтуватись з соціумів на персону і забезпечити адекватне до сучасних умов підняття політичного значення особи.

Органічною складовою цього процесу повинна стати персоніфікація політичної влади. Необхідно, в першу чергу, подолати негативні наслідки суб’єктивного характеру, які тією чи іншою мірою притаманні усім сучасним політико-владним системам. Владний суб’єктивізм має набути принципово нової якості, яка базується на персональному факторі політичного лідерства. Необхідно, щоб цей фактор отримав чітку інтродукцію залежно від політичних функцій суб’єкта в політичній системі суспільства та держави.

Персоніфікація влади і формування особи як джерела політичної влади є лише передумовами, на основі яких стає можливою принципово нова побудова політико-владних відносин. Саме ж здійснення цих відносин безпосередньо залежить від взаємодії особи і влади як основних факторів єдиного процесу. Тому особливі ваги набуває забезпечення необхідної динаміки їх взаємодії, яка б давала можливість оптимального, виходячи з конкретних умов, розвитку політичного процесу. Цей аспект, безумовно, є актуальною науковою проблемою і може становити перспективу подальшого дослідження теми персоніфікації політичної влади.

Джерела та література

1. Журавський В.С., Кучеренко О.Ю., Михайльченко М.І. Політична еліта України: теорія і практика трансформації. – К., 1999.
2. Кухта Б., Теплоухова Н. Політичні еліти і лідери. – Львів, 1996.
3. Пахарев А.Д. Политическое лидерство и лидеры. – К., 2001.
4. Зущик Ю.М., Кривошеєнко О.В., Яблонський В.М. Фігури. Політичне лідерство в сучасній Україні. – К., 1999.
5. Соколов В.Н., Ханеев С.Е. Власть. Политика. Массы. – О., 2002.
6. Канетти Элиас. Масса и власть. – М., 1997.
7. Халипов В.Ф. Власть: основы кратологии. – М., 1995.
8. Соколов В.Н., Старинец А.Г. Власть и общество. – О., 2003.
9. Гаджиев К.С. Политическая философия. – М., 1999.
10. Федорова М.М. Классическая политическая философия. – М., 2001.
11. Lekszykon politologii / Red. nauk. prof. dr hab. A. Antoszewski, prof. dr hab. R. Herbut. – Wrocław, 2004.
12. Політична наука. Словник: категорії, поняття і терміни / За ред. Бориса Кухти. – Львів, 2003.
13. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави. – К., 2001.
14. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. – К., 1997.
15. Шаповал В.М. Конституційне право зарубіжних країн. – К., 1997.
16. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. / За ред. В.В. Копейчикова. – К., 1999.
17. Скакун О.Ф. Теорія держави і права. – Х., 2001.

Summary

An accordance of contemporary political and power relations to fundamental principles of the democracy is analyzed. Mutual conditionality of personification and democratic character of political power are disclosed. Using this basis the main principles of the optimization of political and power activity are defined.